

דף שבועי

בס"ד

פרשת תזריע, תשפ"ד, מספר 1565

על קריעת בגדים במקרא ומשמעותה

מיכאל אביעוז

ושינו זהות באמצעות החלפת בגדים אחרים (בר' כ"ז; ל"ח; י'ה' ט'; שמ"א כ"ח; מל"א יד:ב; מל"א כב:ל; דה"ב לה:כ-כא). אחד הדברים הבולטים בקשר לבגדים הוא שהמקרא ממעט להזכיר שמות ספציפיים של בגדים (נזכרים למשל: כתונת, צעיף, מעיל, אדרת, מטפחת, אזור ובגדי הכוהנים).⁴ יש גם תיאורים של לבושו של ה' כביכול: "וַיִּלְבַּשׁ צִדְקָה כְּשֶׁרָן וְכוּבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נֶקֶם תְּלַבְּשׁתָּ וַיַּעַט כְּמַעֲלֵל קְנָאָה" (יש' נט:יז; ראו גם יש' סג:א-ו).

שלושים וארבע פעמים מופיע במקרא תיאור של קריעת בגדים. ברוב המכריע של ההיקרויות, הגברים קורעים את בגדיהם, ורק בשני סיפורים נשים קורעות את בגדיהן (תמר בת דוד בשמ"ב י"ג ועתליה במל"ב י"א). קורעי הבגדים באים מכל שכבות האוכלוסייה: אנשים רגילים: ראובן (בר' לז:כט); יעקב (בר' לז:לד); איוב (אי' א:כ); רעיו של איוב (אי' ב:יב); מנהיגים (שמ' יד:ו; י'ה' ז:ו; שו' יא:לה), מלכים או מלכות (שמ"ב א:יא; ג:לא; מל"א כא:כז; מל"ב ה:ז; ו:ל; יא:יד; יט:א; כב:יא), כוהנים (עז' ט:ג, ה), נביאים (מל"ב ב:יב), העם (שמ"ב ג:לא), ושליחים (שמ"א ד:יב; שמ"ב א:ב; טו:לב; מל"ב ב:יח, לז; יש' לז:כב; יר' מא:ה). להלן נדון בהקשרים שבהם קרעו בגדים:

1. כאות לאבלות. האבלות יכולה להיות על מות קרוב משפחה (בר' לז:כט; לד; שמ"ב יג:לא; אי' א:כ); ידיד קרוב (שמ"ב א:יא) או איש ציבור (שמ"ב ג:לא). יעל שמש כותבת על סוג זה של קריעת בגדים: "קריעת הבגד מסמלת את הקרע שנוצר ברקמה החברתית ובעולמו הפנימי של האבל עם מות אדם

ההפטרה לפרשתנו לוקחת אותנו לשניים מסיפורי אלישע במל"ב ד:מב – ה:יט. במל"ב ה:ז מסופר: "וַיְהִי כִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַסֶּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו". אין אנו יודעים בוודאות מיהו מלך ישראל הנזכר כאן.¹ מכל מקום, מטרתנו לעסוק להלן במעשה קריעת הבגדים על ידי מלך ישראל, ולבחון אותו על רקע סיפורי המקרא.² כפי שהראו חוקרים רבים, יש לנושא הבגדים במקרא היבטים חברתיים, דתיים ותרבותיים, ולא תמיד ניתן לעמוד בבירור על משמעותם.

מלבד התפקיד הפרקטי של כיסוי הבשר ("וַיַּעֲרֹם יְכֶסֶה בְּגָד" [יח' יח:ז]) והגנה מפני פגעי מזג האוויר (מש' כה:כ), שימשו הבגדים במקרא להעברת רעיונות וסמלים. בגדים סייעו להבחין בין מעמדות. כך למשל בגדי הכוהנים, שנאמר עליהם "לְקַבֹּד וּלְתַפְאֵרֶת" (שמ' כח:ב). בגדים שמשו גם לציון שינוי במעמד (יוסף בבר' מא:מב; שינוי בגדיו של יהויכין במל"ב כה:כט; מרדכי באס' ח:טו). העברת בגדים מאיש לרעהו יכולה הייתה לסמל הועדת יורש והעברת סמכויות (העברת הבגדים מאהרון לאלעזר בבמ' כ:כג-כט; העברת מעילו של אליהו לאלישע במל"א יט:יט ובמל"ב ב:ח). בתקופה של אבלות לבשו בגדים שונים מאלה שנלבשו ביום-יום (כגון בסיפור על תמר אשת ער בבראשית ל"ח והאישה התקועית בשמ"ב יד:ב).³ היו שהתחפשו

* פרופ' מיכאל אביעוז מלמד במחלקה לתנ"ך. במאי 2024 עתיד לצאת הספר שערך עם עמיתיו "מיוספוס עד יוסיפון": <https://brill.com/display/title/69894>.

1 אפשר שהוא יהורם ואפשר שהוא יהוא. אין על כך הסכמה במחקר. לניתוח הסיפור ראו: י' זקוביץ, גבה מעל גבה. ניתוח ספרותי של מלכים ב פרק ה, תל אביב תשמ"ה.

2 לדיון במקורות הבתר-מקראיים העוסקים בקריעת בגד ראו: נ' רובין, קץ החיים, תל אביב תשנ"ז, עמ' 163-167.

3 כנראה שהמקור ללבישת הבגד השחור כאות לאבלות הוא ביוון וברומא. ראו מאמרי: "מנהגי מוות, קבורה ואבל בכתבי יוסף בן מתתיהו", קתדרה 152 (תשע"ד), עמ' 7-36. על בגדים במקרא ראו פנינה גלפז-פלר, קולם

של בגדים: מלבושים במקרא: האם הבגד עושה את האדם? ירושלים תשס"ח.

4 ראו בהרחבה א' אולמן, שדה המלבוש בעברית המקראית (עבודת דוקטור), אוניברסיטת בר-אילן תשס"ג; S.J. Parrott, *The Conceptualization of Dress in Prophetic Metaphors*, Leiden 2023.

מל"א כא:כז; מל"ב יט:א; כב:יא; עז' ט:ג, ה. ראובן קורע את בגדיו כאשר גילה שיוסף נעלם (בר' לז:כט); אחיו של יוסף מגלים את הגביע בכליהם (בר' מד:יג); עם ישראל מבקש לחזור למצרים וקורע את בגדיו (במ' יד:ו). יפתח פוגש את בתו לאחר נדרו, בשובו מהקרב נגד בני עמון (שו' יא:לה). לסיכום, קריעת הבגד התבצעה במקרים של אסון בלתי צפוי, כולל מוות, תבוסה, אונס, חטא, חילול השם, או במצבי חוסר אונים.⁹

נחזור לקריעת הבגדים המתוארת בהפטרה של פרשתנו (מל"ב פרק ה). הסיבה לקריעת הבגדים אינה אבלות או אסון אחר, ואף לא הודעה על קריעת הממלכה. מה שיש בסיפור הוא תיאור תחושה של פחד ואף היסטריה. לכן, במקרה זה, הנביא אלישע תמה: "לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ" (מל"ב ה:ח). התנהגות הפוכה לזו מתוארת בירמיהו (לו:כד): "וְלֹא פָחַדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת-בְּגָדֵיהֶם".

קריעת הבגדים יכולה להביע הלם, זעזוע, צער, פחד ואף כעס. אין לדעת במדויק את המשמעות של קריעת הבגדים במקרא, שכן הוא אינו מספק לנו פרטים על כך. יש להניח שמי שחי בימים ההם הבין את משמעות הטקסים האלה, ואילו לנו לא נותר אלא לשער את משמעותם על פי הסברה או באמצעות השוואה לתרבויות אחרות.

נסיים בדברי יואל המורה לבני דורו (ב:יג): "וְקָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאֵל בְּגָדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֵל ה' אֱ-לֹהֵיכֶם כִּי חָנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרְךָ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנָחֵם עַל הַרְעָה".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיי

⁹ על אלה ראו גלפז-פלר (לעיל, הערה 3), עמ' 42, 71-75.

M. Köhlmoos, "Tearing One's Clothes and Rites of Mourning", in: *Clothing and Nudity in the Hebrew Bible*, ed. C. Berner et al., New York 2019, pp. 303-313.

קרוב. היא מבטאת ניתוק סמלי מן החברה, מעניקה ביטוי חיצוני למעבר של האבל למעמד אחר (יתום, אלמן, הורה שכול או אח שכול), ואולי גם מסמלת את הזדהותו עם המת'.⁵ על הכוהנים נאסר לקרוע את בגדיהם כאות לאבל (וי' יו; כא:ז), מפני שאסור היה להם לעזוב את המשכן.⁶

2. כתגובה על אסונות אחרים (אונס תמר בשמ"ב יג:ט), ולעתים גם לפני התרחשותו של האסון (יפתח בשו' יא:לה).⁷ העם קורע את בגדיו בימי יהושע לאחר התבוסה הצבאית בעי (יה' ז:ו). עתליה קורעת בגדיה כתגובה לבגידת העם (מל"ב יא:יד).

3. כאות לקריעת המלוכה: קריעה מסוג זה מופיעה בסיפור העימות בין שמואל לשאול (שמ"א טו:כח) ובסיפור על העברת המלוכה משלמה לירבעם (מל"א יא:לא). הדמיון בין שני הסיפורים רב: בשניהם נגזרה הגזרה קודם לכן; בשמו"א טו:יא הודיע ה' לשמואל על דחיית שאול מהמלוכה, ובמל"א יא:יא נמסרה הנבואה לשלמה; בשני הסיפורים קיימת זיקה בין קריעת השמלה לקריעת המלוכה. בשניהם קיימת אי בהירות תחבירית: מי קרע את שמלתו של מי?

אולם יש גם הבדלים בין שתי הקריעות. אחיה השילוני קרע את השמלה לשנים-עשר קרעים, ואילו בסיפור על שמואל השמלה נקרעת במקום אחד בלבד. בעוד שבסיפור על שמואל ושאול אין חשיבות לקרעים ולא נעשה עמם דבר, בסיפור על אחיה וירבעם, ירבעם מקבל את הקרעים. כמו כן, בעוד שבסיפור על שמואל ושאול יש העברה של כל הממלכה משאול לדוד, אצל ירבעם ושלמה יש פילוג לשתי ממלכות.

4. הקשרים מגוונים:⁸ לעתים מדובר בתגובה לבשורות רעות, לאו דווקא מוות: בר' מד:יג;

⁵ יעל שמש, אבלות במקרא: דרכי התמודדות עם אבדן בספרות המקראית, תל אביב תשע"ו, עמ' 103.

⁶ לדעת רלב"ג: "והנה נמנעה לכהנים הפריעה והפרימה לכבוד השם יתעלה, שלא יכנסו מנוולים בעבודתו אבל יכנסו בזה בבגדי כהנה יהיו להם לכבוד ולתפארת". נוסח דברי רלב"ג מתוך: <https://www.mgketer.org>. השו"ג גם מ' בולה, ספר ויקרא (סדרת דעת מקרא), ירושלים תשנ"ב, עמ' קנו: "אתם כוהני ה' ועליכם להיות נאים".

⁷ במספר היקריות, לקריעת הבגד אין קשר לאבלות: שמ' כח:לב; כט:כג; וי' יג:לו; שמ"א טו:כח; קה' ג:ז; יח' יג:כ.

⁸ ההבחנה הזו היא בעקבות: C. Bender, *Die Sprache des Textilen. Untersuchungen zu Kleidung und Textilien im Alten Testament*, Stuttgart 2008. קטגוריה בפני עצמה היא כריתת בגדים: דוד כורת את כנף מעילו של שאול (שמ"א כ"ד ושמ"א כ"ו); מלך בני עמון מבזה את דוד בכריתת בגדיהם של שליחיו (שמ"ב